

перераб. и доп. - 669 с.;

20. Серьогіна, С.Г. Відповідальність уряду як елемент форми правління / С.Г. Серьогіна // Проблеми законності. - 2004. - Вип.66. - С.21-31.;

21. Батанова, Н.М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Н.М.Батанова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2007. - 21 с.;

22. Галіахметов, І.А. Основні засади та принципи відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування: муніципально-правовий аспект / І.А. Галіахметов, С.І. Кожушко // Вісник Вищої ради юстиції. - 2011. - № 2(6), - С.135-147.;

23. Делія, Ю. Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування / Ю. Делія // Право України. - 2003. - № 10. - С. 29-32.;

24. Кримінальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;

25. Кодекс України про адміністративні правопорушення. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>;

26. Відповідальність дисциплінарна / Н.М. Хуторян // Юридична енциклопедія: У 6 т. / Ю.С. Шемшученко відп. ред. - К.: Українська енциклопедія, 1998. - Т.1: А-Г. - 672 с. - С.431-432.;

27. Кодекс законів про працю України. Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>;

28. Про державну службу: Закон України. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4050-17>;

29. Армаш, Н.О. Особливості відповідальності керівників органів виконавчої влади / Н.О. Армаш // Право України. - 2004. - № 12. - С. 94-96.;

30. Про затвердження Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Калинівської міської ради Калинівського району Вінницької області: рішення №149 Калинівської міської ради 6-го скликання від 24.03.2011. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Калинівської міської ради. - Режим доступу: <http://kalynivka.vn.ua/pages/p247>;

31. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;

Байрактар В. Д.,

Аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 13.01.2016

УДК 342.951

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Виноградов А. К.

В статті на підставі аналізу наукових праць, теоретичних положень, норм національного законодавства та міжнародних стандартів визначені поняття та видів насильства в сім'ї, а також вироблені пропозиції щодо їх удосконалення.

Ключові слова: насильство в сім'ї; домашнє насильство; фізичне насильство; сексуальне насильство; психологічне насильство; економічне насильство.

В статье на основании анализа научных работ, теоретических положений, норм национального законодательства и международных стандартов определены понятие и виды насилия в семье, а также выработаны предложения по их усовершенствованию.

Под насилием в семье автор предлагает понимать любое деяние или угрозу применения какого-либо деяния физического, сексуального, психологического или экономического направления со стороны одного члена семьи по отношению к другому члену семьи, если оно нарушает конституционные права и свободы члена семьи как человека и гражданина. Автор подчеркивает необходимость замены термина "насилие в семье" на "домашнее насилие".

Сущность каждого вида насилия в семье раскрыта путем формирования перечня его возможных проявлений.

Ключевые слова: насилие в семье; домашнее насилие; физическое насилие; сексуальное насилие; психологическое насилие; экономическое насилие.

The article based on the analysis of scientific papers, theoretical provisions of national legislation and interna-

tional standards defined by the concept and types of domestic violence, as well as to proposals for their improvement.

Under the Domestic Violence author proposes to realize any act or threat of an act of physical, sexual, psychological or economic trends on the part of one family member against another family member, if it violates the constitutional rights and freedoms of a family member as a person and a citizen. The author emphasizes the need to replace the term "domestic violence" to "domestic violence."

The essence of each species of domestic violence revealed by the formation of the list of its possible manifestations.

Keywords: violence in family; domestic violence; physical violence; sexual violence; psychological abuse; economic violence.

Зрозуміти складний феномен насильства в сім'ї складно, оскільки сімейне життя завжди було найбільш специфічною сферою відносин між людьми, яка найменше всього піддається правовому регулюванню. Однак, необхідно пам'ятати, що насильство в сім'ї - це порушення перш за все прав людини, воно є не "приватною" проблемою сім'ї, а питанням, що потребує вирішення на державному рівні.

За окремими соціологічними дослідженнями близько половини (44%) населення України особисто зазнавали насильства у сім'ї впродовж життя; майже в кожній другій родині (49%) стикалися з цією проблемою; 45% та 59% населення України знають про проблему домашнього насильства у сім'ях свого близького та далекого оточення відповідно; 35% українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та

контролююча поведінка), 21% - з фізичним (побиття, а також замикання, зв'язування, примушування стояти в нерухомому положенні), 17% - з економічним (примушення звітувати за кожну копійку, присвоєння чогось обманним шляхом чи знищення майна), 1% - з сексуальним насильством (примушення до статевого акту) [1, с.16-18].

З 2001 року в Україні формується законодавство у сфері попередження насильства в сім'ї. Так 15 листопада 2001 року Верховною Радою України був прийнятий Закон "Про попередження насильства в сім'ї", який визначає поняття насильства в сім'ї, правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї [2]. Однак, з врахуванням стрімкого розвитку суспільства, політичної ситуації в країні, нових міжнародних та європейських стандартів в сфері забезпечення прав і свобод людини, питання попередження насильства в сім'ї набуває нової актуальності. Відповідно мають бути переглянуті національні підходи щодо протидії насильству в сім'ї. Перш ніж визначати напрями удосконалення протидії насильству в сім'ї, необхідно визначити відповідність сучасним реаліям нормативного закріплення поняття та видів насильства в сім'ї.

Отже, метою даної статті є визначення на підставі аналізу наукових праць, теоретичних положень, норм національного законодавства та міжнародних стандартів, поняття та видів насильства в сім'ї, а також вироблення пропозицій щодо їх удосконалення.

Вивченню проблеми насильства в сім'ї та розробленню засобів протидії цьому негативному явищу присвячені праці науковців з різних галузей знань: Бойко О.В., Благоті А.Б., Возної Т.І., Думко Ф.К., Ковальової О.В., Кочмировської О.О., Лисюка Ю.В., Небрата О.О., Ярмачі Х.П. та інших.

Перше, що привертає увагу під час аналізу міжнародних та європейських документів, присвячених досліджуваному нами питанню, в них використовується термін "domestic violence" - домашнє насильство, а не насильство в сім'ї.

Так, Модельне законодавство ООН про протидію домашньому насильству визначає, що усі насильницькі дії фізичного, психологічного і сексуального характеру відносно жінок, здійснені на підставі статевої ознаки особою або особами, які пов'язані з ними родинними і близькими стосунками, від словесних образ і погроз до важких фізичних побиттів; викрадання; загрози каліцтвами; залякування; примус; переслідування; словесні образи; насильницьке або незаконне вторгнення в житло; підпал; знищення власності; сексуальне насильство; зґвалтування в шлюбі; насильство, пов'язане з посагом або викупом нареченої; каліцтва геніталій; насильство, пов'язане з експлуатацією через проституцію; насильство відносно хатніх робітниць та спроби здійснити такі акти повинні розглядатися як "домашнє насильство" [3].

В Конвенції Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, також використовується термін "домашнє насильство", під яким слід розуміти всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що здійснюються у сім'ї або на побутовому рівні або між колишнім чи теперішнім подружжям/партнерами, незважаючи на те, проживає правопорушник із жертвою або окремо від неї [4].

Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" оперує терміном "насильство в сім'ї" і визначає як будь-

які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [2]. Однак, на сьогодні розроблений Кабінетом Міністрів Проект Закону "Про запобігання та протидію домашньому насильству" містить вже поняття "домашнє насильство" [5]. Цікаво, що Роменський Г.І. вже після прийняття законодавства, спрямованого на попередження саме насильства в сім'ї оперує терміном "домашнє насильство", під яким пропонує розуміти "будь-які умисні дії одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як громадянина і завдають шкоду його фізичному, психологічному чи моральному здоров'ю, а також розвитку дитини" [6, с.76]. Однак, запропонованому поняттю бракує визначеності щодо переліку членів сім'ї.

Слід зазначити, що в цілому визначення насильства в сім'ї, надане в Законі України "Про попередження насильства в сім'ї", відповідає міжнародним та європейським стандартам. Однак необхідно звернути увагу, що насильство в сім'ї може виявлятися не тільки у формі дії, але й у формі бездіяльності, тому у визначенні слово "дії" слід замінити на "діяння".

Таким чином, можна виділити наступні обов'язкові ознаки насильства в сім'ї:

- 1) вина насильника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності;
- 2) діяння насильника повинне бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства);
- 3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина;
- 4) особами, що страждають від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї (дія Закону України "Про попередження насильства в сім'ї" не поширюється на сусідів; розлучених осіб, що продовжують спільно проживати; осіб, що зустрічаються, але не перебувають у шлюбі; дорослих дітей та їх батьків у випадку їх окремого проживання тощо).

Майже всі національні закони, спрямовані на боротьбу з насильством у сім'ї, розроблялися на основі Модельного законодавства, проте мають суттєві відмінності як у визначенні насильства в сім'ї, так і у визначенні кола членів сім'ї.

Так, Закон Албанії "Про заходи протидії насильству у сімейних відносинах" визначає насильство в сім'ї як будь-яку дію насильницького характеру, що відбувається між людьми, які перебувають або перебували у сімейних відносинах [7]. Цей закон захищає від насильства наступні категорії осіб: подружжя, співмешканці, а також колишнє подружжя та співмешканці; брати, сестри, рідні по прямій лінії, включаючи прийомних батьків та дітей; подружжя та співмешканці братів, сестер і рідних по прямій лінії, а також прийомних батьків і дітей; особи, які перебувають у родинних зв'язках по прямій лінії, батьки і прийомні діти одного з подружжя або співмешканця; діти одного з подружжя або співмешканця.

У Великобританії використовується наступне визначення домашнього насильства: це будь-який випадок або випадки контролювання, примусової, загрозової поведінки, насильства або жорстокого поведінки між особами старше 16 років, які є або були інтимними партнерами, або членами сім'ї, незалежно від статі чи

сексуальної орієнтації [8].

Відповідно до Закону Болгарії “Про захист від домашнього насильства” захист може шукати будь-яка особа, яка є жертвою домашнього насильства з боку: чоловіка або колишнього чоловіка; особи, з якою є або була у відносинах фактичного шлюбного співжиття; особи, від якої має дитину; родича по висхідній і низхідній лінії; особи, з якою є родичами в бічній лінії до четвертого ступеня споріднення; особи, з якою є або була у відносинах сватовства до третього ступеня; опікуна, піклувальника або прийомних батьків; родича по висхідній і низхідній лінії людини, з якою знаходиться у фактичному шлюбному співжитті; особи, з якою батьки є або були у фактичному шлюбному співжитті [9].

На наш погляд, насильство в сім’ї - це будь-яке діяння або загроза застосування будь-якого діяння фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування з боку одного члена сім’ї по відношенню до іншого члена сім’ї, якщо воно порушує конституційні права і свободи члена сім’ї як людини і громадянина. При визначенні цього поняття обов’язковим є роз’яснення значення терміну “сім’я” в даному випадку переліком осіб, які входять до неї.

Об’єктом насильства в сім’ї можуть бути різні члени сім’ї. Виходячи з цього, виділяють наступні види насильства в сім’ї: насильство у відносинах подружжя або осіб, які мають чи мали регулярні інтимні стосунки; насильство з боку батьків щодо неповнолітніх дітей; насильство з боку дітей щодо батьків; насильницькі стосунки між дітьми в одній сім’ї; насильство між іншими членами сім’ї [10, с. 24].

За спрямованістю дій Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” виділяє чотири види насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне, розкриваючи зміст кожного із зазначених видів насильства.

1. Фізичне насильство в сім’ї - умисне нанесення одним членом сім’ї іншому члену сім’ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров’я, нанесення шкоди його честі та гідності.

Його сутність полягає у нанесенні одним членом сім’ї іншому побоїв, тілесних ушкоджень, незалежно від їх тяжкості та наслідків. Часто фізичне насильство визначають, перераховуючи дії, які розглядають як такий вид насильства. На наш погляд, до проявів фізичного насильства в сім’ї можна віднести: ляпаси, штовхани, подряпини, нанесення опіків, удушення, щипання, укуси, хватання, удари кулаком, кидання предметів, сіпання за волосся або його виривання, позбавлення їжі або пиття, викручування рук тощо. Подібні переліки, звичайно, не можуть бути вичерпними, однак необхідно намагатись при розкритті сутності того чи іншого виду насильства в сім’ї навести якомога більше конкретних дій, які можуть бути віднесені до даного виду насильства в сім’ї.

2. Сексуальне насильство в сім’ї - протиправне посягання одного члена сім’ї на статеву недоторканість іншого члена сім’ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім’ї. До проявів сексуального насильства в сім’ї можна віднести: нав’язування сексуальної близькості проти волі партнера; нав’язування фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами тіла партнера; нав’язування особливих видів сексуальних контактів проти волі; поведження з партнером лише як з сексуальним об’єктом; приму-

шення роздягатися проти волі; статеві акти з особливою жорстокістю; примушення дивитись та/чи повторювати порнографічні дії; прояви виключних ревнощів тощо.

3. Психологічне насильство в сім’ї - насильство, пов’язане з дією одного члена сім’ї на психіку іншого члена сім’ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняються емоційна невпевненість і нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров’ю.

Психологічне насильство може мати наступні прояви: використання лайливих слів та (або) крику, образи, які спричиняють шкоду самооцінці партнерки (партнера); образливі жести або дії (наприклад, плювки в партнерку (партнера) або в її (його) напрямку), примус до принизливих дій; вияв брутальності відносно родичів або друзів партнерки (партнера), їх образи з метою принизити партнера (партнерку); спричинення шкоди домашнім тваринам, до яких партнерка (партнер) емоційно прив’язані, з метою помсти або залякування; знищення, пошкодження або приховування особистих речей партнерки (партнера) та інших предметів, які хоч і не мають великої грошової вартості, але є для неї (нього) цінними; брутальна критика дій, думок, почуттів партнерки (партнера), звинувачення її (його) в усіх проблемах; поведження з партнеркою (партнером) як зі слугою; обмеження свободи дій і пересувань партнерки (партнера); контроль і обмеження можливостей спілкування з родичами або друзями, стеження; крайні прояви ревнощів тощо [10, с.33-34].

4. Економічне насильство в сім’ї - умисне позбавлення одним членом сім’ї іншого члена сім’ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров’я.

Економічне насильство пов’язано з порушенням прав та інтересів члена сім’ї через позбавлення або обмеження його майнових прав. Воно включає в себе: позбавлення або обмеження одним з членів сім’ї іншого члена сім’ї можливості користуватись і розпоряджатись грошовими коштами, які він заробив, або які є їх спільною власністю; створення ситуацій, коли один з членів сім’ї вимушений просити гроші (при їх наявності) на утримання сім’ї або власні потреби; ненадання грошей на утримання дітей, невплата аліментів; дріб’язковий контроль за всіма витратами, вимога звітувати за них; демонстрація того, що домашня робота не має ніякої економічної цінності; позбавлення можливості користуватись своїм власним або спільним майном; пошкодження або знищення майна іншого. Слід погодитись з Ковальовою О.В., що економічне насильство довести дуже складно - відсутні чіткі механізми. Дійсно, складно встановити, чи умисно позбавляє один член сім’ї іншого члена сім’ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, чи просто неспроможний в належній мірі забезпечити всім необхідним родину. Крім того, не існує чіткого визначення тієї самої “належної міри” [10, с.35-36].

Отже, на сьогодні можна говорити про виділення таких видів насильства в сім’ї: фізичне, психологічне (інколи - психічне або емоційне), економічне (фінансове), сексуальне (статеве). Насильство в сім’ї часто проявляється у вигляді комбінації різних видів насильства. Ідентифікація того чи іншого виду насильства в сім’ї необхідна при кваліфікації насильства в сім’ї.

Слід пам'ятати, що проникнення будь-якого виду насильства в життя сім'ї призводить до деконструкції моральних, гуманістичних основ сімейного виховання, до зростання дитячої безаглядності та безпритульності, втягнення дітей до вживання спиртних напоїв, наркотичних речовин, проституцію та злочинну діяльність. Будь-які прояви та види насильства є порушенням основних прав та свобод людини, які закріплені на національному та міжнародному рівнях, оскільки насильство в любых його проявах не сумісне з принципами функціонування демократичного суспільства та правової держави.

Література

1. Проблема насильства в українських сім'ях: Соціологічне опитування / За ред. Павлиш С.О. - К.: Запоріжжя; Друкарський світ, 2010. - 52 с.
2. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2789-14/print1419207718774383>.
3. A framework for model legislation on domestic violence: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 Alternative approaches and ways and means within the united nations system for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. Further promotion and encouragement of human rights and fundamental freedoms, including the question of the programme and methods of work of the commission [Electronic Resource] / United Nations, Commission on Human Rights. - E/CN.4/1996/53/Add.2. - Way of access: URL: <http://hrlibrary.ngo.ru/commission/thematic52/53-add2.htm>

4. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence [Electronic Resource] / Council of Europe. Istanbul, 11.V.2011. - Way of access: URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/210.htm>

5. Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46129.

6. Роменський Г.І. Домашнє насильство та шляхи його подолання // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. - 2004. - Вип.5. - С. 74-78.

7. Për masa ndaj dhunës në marrëdhëniet familjare.: Ligj Nr.9669, datë 18.12.2006.: Kuvendi i Republikës së Shqipërisë [Electronic Resource]. - Way of access: URL: <http://www.osce.org/sq/albania/30437>

8. Domestic violence and abuse: new definition [Electronic Resource] / Domestic violence and abuse: Home Office. Published 26 March 2013. - Way of access: URL: <https://www.gov.uk/domestic-violence-and-abuse>

9. За защита от домашното насилие [Електронний ресурс] / Закон Република България - Режим доступу: <http://www.mlsp.government.bg/bg/law/law/ZZDN.pdf>.

10. Волощук А.М., Ярмак Х.П., Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: Монографія, Одеса: ОДУВС, 2013. - 217 с.

*Виноградов А.К.,
доцент кафедри кримінального та адміністративного права Одеського національного морського університету, кандидат юридичних наук, доцент
Надійшла до редакції: 13.01.2016*

УДК 343.985:351.74 (477)

ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Герашенко О. С.

В даній науковій статті визначаються тактичні аспекти застосування працівниками поліції України спеціальних засобів під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а саме з'ясовується сутність спеціальних засобів та загальні правила їх застосування. Акцентується увага на відсутності законодавчого закріплення тактики та методики застосування деяких спеціальних засобів як поліцейських заходів примусу.

Ключові слова: спеціальні засоби, поліцейські заходи примусу, громадський порядок, громадська безпека, тактика застосування, правила застосування, гранати, боєприпаси, водомети, гумові кийки, бронемашини

В данной научной статье определяются тактические аспекты применения работниками полиции Украины специальных средств при обеспечении общественного порядка и общественной безопасности, а именно выясняется сущность специальных средств и общие правила их применения. Акцентируется внимание на отсутствии законодательного закрепления тактики и методики применения некоторых специальных средств как поли-

цейских мер принуждения.

Ключевые слова: специальные средства, полицейские меры принуждения, общественный порядок, общественная безопасность, тактика применения, правила применения, гранаты, боеприпасы, водометы, резиновые дубинки, бронемашини

The problem of providing a public order during mass actions is actual for bodies of police of all countries of the world including for Ukraine. More and more dynamically society begins to react to various problematic issues of legal character, is expressed in open expression of the discontent with a certain problem and passes into a form meetings at public institutions. Taking into account it there is a need to define tactical aspects of application by employees of police of Ukraine of special means when providing a public order and public safety. The continuing process of transformations in system of law-enforcement bodies of Ukraine concretized some aspects of application of special means by police officers of Ukraine.

In this scientific article tactical aspects of application